

Den Haag

Restauratie Citadel van Antwerpen 2017

Gietijzeren grafmonument,
opgericht ter nagedachtenis
van N.F.E. von Gumoëns en de
belegering van de Citadel van
Antwerpen. 1834

Inhoud

Inleiding	5
Rijksmonument	7
Demontage december 2016	11
Een verkennend kleuronderzoek	13
Zwarte afwerklaag en verguldwerk aan Grafnaald Gumoëns	15
Colofon	16

Inleiding

Het grafmonument van de in 1832 overleden kolonel van het Nederlandse leger De Gumoëns - na een maand lang beleg van de Citadel van Antwerpen - werd op 1 mei 1834 plechtig onthuld. De dood van De Gumoëns maakte diepe indruk op de Nederlandse bevolking, vrijwel direct na zijn dood kwamen velerlei aanbiedingen binnen om hem te eren. Zijn roem werd echter in de 19^e eeuw geheel overschaduwde door van Speyk die in 1831 met zijn kanoneerboot nabij Antwerpen liever in de lucht vloog ('dan maar liever de lucht in') dan zich over te geven.

De toestand van het gietijzeren monument bleek al geruime tijd hard achter uit te gaan. Diverse verflagen bladdersen, roestvorming werd steeds heviger en de plaatijzeren strippen op de hoeken van de afgeknotte obelisk roesten zo erg dat ze loskomen van het gietijzer. In 2010 was de verergerende toestand al opgemerkt en is een adviesrapport geschreven. In 2016 werd besloten om werkelijk actie te ondernemen en is - ter voorbereiding op de restauratie - het monument ontmanteld en de diverse onderdelen zijn op verschillende plaatsen op het terrein van de Algemene Begraafplaats Kerkhoflaan opgeslagen.

Aanvang van het beleg van de Citadel van Antwerpen door het Fransche leger op 2 December 1832.

1. Begrijp de stad van Antwerpen, 1832, van de Staat's Architect
 2. De Citadel van Antwerpen, 1832, van de Staat's Architect
 3. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect
 4. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect
 5. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect
 6. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect

1. Begrijp de stad van Antwerpen, 1832, van de Staat's Architect
 2. De Citadel van Antwerpen, 1832, van de Staat's Architect
 3. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect
 4. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect
 5. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect
 6. De Schelde van Antwerpen tot de zee, 1832, van de Staat's Architect

Gedrukt door de Staat's Architect
 In Antwerpen, bij de Staat's Architect

Rijksmonument

Het graf van De Gumoëns (1834) is geregistreerd als Rijksmonument objectnummer 476062. De Rijksmonument omschrijving luidt:

Algemene Begraafplaats Kerkhoflaan: Grafmonument, opgericht ter nagedachtenis van Nicolaas Frederik Emanuel De Gumoëns en de belegering van de Citadel van Antwerpen te 's-Gravenhage.

Inleiding

Gietijzeren grafmonument, opgericht ter nagedachtenis van N.F.E. von Gumoens en de belegering van de Citadel van Antwerpen. Jaar waarin concessie is verleend: 1834. Nicolaas Frederik Emmanuel von Gumoens was Zwitser van geboorte, doch zijn familie onderhield reeds lang banden met de Nederlanden: zijn grootvader streed namelijk aan de zijde van prins Frederik tegen de Fransen. In 1816 begaf hij zich naar Nederland waar hij werd aangesteld tot luitenant kolonel der generale staf. In die hoedanigheid werd hij in september 1830 belast met het voeren van onderhandelingen met de opstandelingen in Brussel. Daarna werd hij gelegerd in Antwerpen, waar hij werd ingedeeld bij de staf van generaal Chasse. In 1832 werd hij zwaar gewond door het springen van een bom bij de bastion Fernando. Aan de gevolgen overleed Von Gumoens en hij werd begraven in Bergen op Zoom tot zijn stoffelijke resten in 1834 werden overgebracht naar Den Haag om geplaatst te worden in het monument dat zijn vrienden voor hem hadden doen oprichten.

Omschrijving van het monument

Gietijzeren grafmonument in de vorm van een grote afgeknotte piramide (pyloon). Deze staat op vierkante kogels en wordt afgesloten door een bewerkte kroonlijst met acroteria op de hoeken. Het geheel staat op een blokvormige basis, die op de vier hoeken is versierd met driekwart kolommen in de vorm van pijlenbundels. De bundels worden

bijeen gehouden door gekruiste linten. De kroonlijst van deze basis zet zich voort met een ronding boven de pijlenbundels en wordt net als de kroonlijst van de afgeknotte piramide verlevendigd door acanthusbladeren. De vlakke velden aan de vier zijden dienen voor inscripties en heraldische motieven; die van de afgeknotte piramide hebben aan voor- en achterzijde respectievelijk een helm en zwaard omgeven door een eiken- en lauwertak en twee omgekeerde fakkels, bijeengehouden door een krans met strik. Dit monument is geplaatst op een voet van drie treden en een hoog basement.

Het ijzerwerk is geschilderd

De afgeknotte piramide en basis, lichtbruin met roodbruine kroonlijst; de ribben, lijsten, pijlenbundels, acroteria, kogels alsmede de drie treden van de voet, zwart; het basement, lichtgrijs; de gekruiste banden, accenten aan helm, zwaard, fakkels en bladmotieven, groen; water om de afbeelding van de citadel, lichtblauw.

Het monument werd vervaardigd door ijzergieterij Deventer, zoals de inscriptie bij de citadel aangeeft.

Grafische verzorging: verheven Latijnse kapitaal.

Afmetingen: lengte 280 x breedte 280 x hoogte 485 cm

Tekst:

- Voorzijde op banderol onder wapen: VERTU SURMONTE EN VIE/
- Achterzijde: CITADEL VAN ANTWERPEN Opzij links: NIC:FREDER:
EMMAN:/DE GUMOENS/NATO IN HELVETIA URBAE/ D: XIX APRIL:
MDCCXC/TRIBUNO MILITARI/CASTRIS NEERLANDICIS ORDINANDIS
PRAEFECTO/ IN DEFENSIONE ARCIS ANTWERPIENSIS/MILITI VOLUNTA-
RIO/EX VULNERIBUS MORTUO/ D: XXIX DECEMB: MDCCCXXXII/HOC
MONUMENTUM/ POSUERUNT/MOESTI COMMILITONES
- Opzij rechts: AAN DE NAGEDACHTENIS/VAN/NICOLAAS FREDERIK
EMMANUEL/DE GUMOENS/ GEB TE ORBE IN ZWITSERLAND 19 APRIL
1790/ KOLONEL BIJ DEN GENERALEN STAF/VAN HET NEDERLANDSCHE
LEGER/OVERLEDEN AAN ZIJNE BEKOMENE WONDEN/BIJ DE
VERDEDIGING DER CITADEL/VAN ANTWERPEN/WAARAAN HIJ
VRIJWILLIG DEEL NAM/29 DECEMBER 1832/DOOR ZIJNE WAPEN
BROEDERS EN VRIENDEN/TOEGEWIJD/

Waardering

Grafmonument van cultuurhistorisch en typologisch belang als gaaf bewaard voorbeeld van een gietijzeren graf in de vorm van een afgeknotte piramide.

Ontmantelen van het monument.

Demontage december 2016

Om inzicht te verschaffen in de oorspronkelijk opbouw van het monument de gemetselde binnen kern en de bevestiging van het gietijzer daaraan. Tijdens hijsen bij demontage is een totaalgewicht van 2500 kg gemeten.

De hoekstukken van losse pijlen die gebundeld zijn bevatten zelf intern twee ijzeren hoeken om boven en onder de bundel bij elkaar te houden. In het midden is met eenzelfde ijzeren hoek de bevestiging aan de gietijzeren platen van het onderstuk gemaakt. De kogels waren door de gietijzeren dekplaat heen met duim dikke pennen verbonden aan het interne ijzeren bevestigingssysteem dat in de bovenkant van de hoeken uit een ijzeren hoek bestond waaraan ook weer de gietijzeren zijplaten van het onderstuk op bevestigd waren.

De interne gemetselde versteviging die van oorsprong is aangebracht is van de gele bakstenen met daarin diverse ijzeren hoeken gemetseld. De rode baksteen is een 'vulling' die later (vrij recent) is aangebracht.

De ijzeren treden zijn door middel van opstaande randjes los op elkaar gestapeld.

Nieuwe fundatie en RVS binnenwerk

Terugplaatsen van het monument na restauratie in de smederij.

Een verkennend kleuronderzoek naar de oorspronkelijke afwerking

In 2010 heeft het bureau van Jan van de Hoeve en Andre Hoek een schade analyse gemaakt, waarbij opgemerkt werd dat de huidige polychrome kleurstelling sterk verlopen is van de oorspronkelijke kleurstelling. De verwachting was dat bijvoorbeeld de gele gekruiste linten, nu in een lichtgele kleur geschilderd, oorspronkelijk waren verguld. Daarnaast was de verwachting dat de overige kleuren oorspronkelijk wellicht minder pastelkleurig waren dan de huidige kleuren.

Het onderzoek had ten doel om als eerste te achterhalen of de oorspronkelijke afwerking nog aanwezig was en zo ja hoe deze eruit heeft gezien. Ten behoeve hiervan is onderzoek op locatie uit gevoerd zijn er enkele verfrapjes en meerdere sonderingen gemaakt. Ter aanvulling op het onderzoek ter plaatse zijn een drietal monsters genomen en ter analyse aangeboden aan het laboratorium van professor Jägers in Duitsland.

Uit het onderzoek bleek dat de polychrome kleurstelling pas na een aantal afwerkingen is aangebracht. Deze polychrome afwerking behoort dus niet tot de oorspronkelijke uitmonstering.

De oudste afwerking is een glanzend zwart (eerste afwerking) liggende op een oranje loodmenielaa. Mogelijk was op het glanzend zwart een vergulding aangebracht op de belettering van het monument. Hier is sprake van in een krantenbericht uit het Journal de la Haye (dd. 1 mei 1834) ter gelegenheid van de herbegraving van de kolonel in de grafkelder onder het monument. Deze vergulding is echter niet teruggevonden op de letters, omdat de oudste afwerkingen op de letters niet meer aanwezig zijn.

Op de eerste afwerking ligt vervolgens een groenig grijs, bestaande uit de pigmenten loodwit, Pruisisch blauw, oker en bariumsulfaat. Deze groenig-

grijze verflaag kan gezien worden als een imitatie bronsafwerking (tweede afwerking). Het oppervlak van deze groenig-grijze laag is sterk verweerd en heeft dus gedurende langere tijd blootgesteld gestaan aan de weersomstandigheden. Omdat het groenig grijs direct op de zwarte afwerking ligt en er geen scheidingslaag is gevonden tussen het zwart en het groenig-grijs is het goed mogelijk dat de groenig-grijze laag gerekend kan worden tot de oorspronkelijke uitmonstering. Bijvoorbeeld doordat al snel een kleurwijziging werd doorgevoerd.

Na het groenig grijs volgen de overschilderingen waarin onder andere zinkwit geanalyseerd is. De aanwezigheid van zinkwit in de overschilderingen dateert deze afwerkingen na 1842. Uit de verschillende sonderingen bleek dat de eerste overschildering op het groenig grijs een lichtblauwe kleur is (derde afwerking). Ten behoeve van deze derde afwerking zijn de letters ontdaan van hun afwerkingen en is er uitgebreid gegrond met eerst een ijzermenie en vervolgens een loodmenie. Op deze lichtblauwe afwerking is geen vergulding op de letters aangetroffen. Na de lichtblauwe afwerking is een polychrome afwerking aangebracht. Uit diverse sonderingen blijkt dat de kleur van de diverse onderdelen regelmatig is gewijzigd. Zo zijn de letters lichtblauw, bruin en metaalkleurig geschilderd geweest en de wybervormige edelstenen in de kroon boven het wapen zijn donkerblauw maar ook wit geschilderd geweest.

Het bovenste deel van het monument, de afgeknotte piramide, draagt slechts vier moderne afwerkingen en is dus meer recent van al zijn afwerkingen ontdaan. In bovengenoemd krantenbericht wordt melding gemaakt van een afbeelding van een ontploffende bom met daarbij de tekst 'plaats waar hij gewond raakte, 28 december 1832' bij bastion één van de citadel van Antwerpen. Deze afbeelding is niet zichtbaar in het reliëf noch op de gravure van Huijgens. Ook bij het onderzoek ter plaatse is hier (nog) niets van gevonden.

Zwarte afwerklaag en verguldwerk aan Grafnaald Gumoëns te 's-Gravenhage

Zwart glanzende laklaag:

Na overleg met Rijksdienst voor Cultureel erfgoed, Monumentenzorg Den Haag, Janine van Reekum, Josefiën Tegelaar (kleuronderzoek) en Hoofd begraafplaatsen is er gekozen voor een zwart glanzende afwerking omdat het kleurenonderzoek heeft uitgewezen dat dit de eerste afwerklaag is geweest ondanks dat de tweede afwerking het langst erop heeft gezeten.

Vergulden letters:

Uit het historisch onderzoek is gebleken dat het monument een monochrome kleurstelling had met vergulde letters. De letters worden voorzien van een okergele basiskleur RAL 1003 in hoogglans. Hier is voor gekozen omdat als het bladgoud direct op de zwarte ondergrond aangebracht wordt krijgt het goud een erg kil en koud uiterlijk. Volgende stap is het aanbrengen van de mixtion Lefranc, een kleefmiddel om het bladgoud aan te kunnen brengen. Voor het aanbrengen van één laag bladgoud wordt gebruik gemaakt van een hoge kwaliteit bladgoud. Rosenoble dubbelgoud 23,75 Karaat.

Colofon

Dit is een uitgave van
Gemeente Den Haag
Dienst Stadsbeheer

Uitvoering kleuronderzoek

Josefien & Co
Bureau voor restauratie
en kleuronderzoek
ir Josefien Tegelaar
Boomgaard 54
1432 LB Aalsmeer
j@josefienenco.nl
06 51 40 90 54

Uitvoering historisch onderzoek en begeleiding restauratie (bestek)

Janine van Reekum
Metaalrestauratie & Regie
in Restauratie
Postbus 11503
1001 GM Amsterdam
janinevanreekum@xs4all.nl
06 53 57 63 40

Uitvoering restauratie

Smederij Waaijberg
Valkseweg 85
3771 RD Barneveld
Tel: (0342) 400856
info@smederijwaaijberg.nl
www.smederijwaaijberg.nl

Uitvoering ontmanteling en fundatie

ST Natuursteen
Kobaltstraat 27
2544 ET Den Haag
(070) 323 82 92

Uitvoering schilderwerkzaamheden

Froukje van der Haven
Restauratie & Decoratieschilder
www.froukjevanderhaven.nl
info@froukjevanderhaven.nl
Tollensstraat 107
2802 LL Gouda

Augustus 2017